

## KIRIKU SOTSIAALNE SÕNUM

Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku  
ühiskondlik-poliitilised taotlused

*Heaks kiidetud EELK Konsistooriumi istungil 4. oktoobril 2005.*

Eessõna .....	1
1. Kiriku filosoofiline, moraalne ja sakraalne teenimine .....	2
2. Perepoliitika .....	4
3. Noorsoopoliitika.....	5
4. Hariduspoliitika.....	6
5. Kultuuripoliitika.....	8
6. Sotsiaalpoliitika.....	9
7. Kriminaalpoliitika .....	11
8. Õigus- ja halduspoliitika.....	12
9. Rahvus- ja välispoliitika .....	13
10. Kiriku ülesanne tuleviku ja elamisväärse maailma nimel .....	15

### EESSÕNA

1. detsembril 1998 kiitis EELK konsistooriumi täiskogu heaks dokumendi “Kiriku missioon ühiskonnas”. Dokument oli mõeldud esmajoonel väljapoole, ühiskonda suunatud sõnumina, mingil määral ka sisemise tegevusjuhiseks, väljendades kiriku ootusi ja valmisolekut koostööks.

Dokumendi teksti oli koostanud töörühm, mis moodustati sama aasta algul toimunud riigikogusse ja kohalikesse volikogudesse kuuluvate vaimulike nõupidamisel konsistooriumis. Töörühma kuulusid Andres Mäevere, Avo Üprus, Vello Salum, Algur Kaerma ja Mart Salumäe. Töörühma juhiks oli assessor Andres Pöder. Dokument trükiti ja seda esitleti pressikonverentsil. Neid seisukohti tsiteeritakse ja analüüsitakse ajakirjanduses, sellele on viidatud poliitikute sõnavõttudes, see on olnud abiks vaimulikele suhetes omavalitsuste ja riigiga ning kristlikke väärtusi toetavatele kodanikele oma ideede väljendamisel erakondades ja poliitilises elus.

Möödunud seitsme aasta jooksul on ühiskonnas mõndagi muutunud. Mitmed dokumendis esitatud taotlused on realiseerunud. Nimetada võib näiteks pühakodade säilitamise ja arengu riikliku programmi vastuvõtmist, lepingu sõlmimist Tartu Ülikooli usu-teaduskonna ja EELK Usuteaduse Instituudi vahel, perekonnaseisuametniku õiguste andmist vaimulikele, kaplanaadi loomist kinnipidamiskohtades ja politseis, kriminaalhooldussüsteemi ja ohvriabi käivitumist ühiskonnas, positiivseid arenguid sotsiaalelu vallas, edukalt kulgevat koostööd Rahvusarhiiviga jne. Vahepeal on Eestist saanud Euroopa Liidu liige, millele EELK andis oma moraalse toetuse. Ühtaegu on esile tõusnud uued probleemid, riskid ja ülesanded.

Eelnimetatu on andnud põhjust dokumendi teksti läbivaatamiseks ja täpsustamiseks. Ka pealkiri on uuenenud. Paljus jääb kiriku sõnum ja missioon ühiskonnas aegade muutudes muutumatuks, mitmed konkreetset taotlusedki eeldavad pikaajalist protsessi. Nii sisaldab dokument suure osa senist teksti, millele on lisatud just täna aktuaalsena tunduv. Võimalik, et

midagi esitatust tuleb tulevikus ka ümber hinnata. Loodame, et see väljaanne leiab nõuandva abimaterjalina laialdast kasutamist ja selles väljendatud ideed aitavad kaasa meie rahva paremale käekäigule. Selleks õnnistagu meid Jumal!

\* \* \*

Kirik on kutsutud ja seatud teenima inimest – nii igavest kui ajalikku, nii taevast kui maist silmas pidades. Seetõttu ei saa kirik olla ükskõikne ka rahva elukorralduse ja sotsiaalsete probleemide lahendamise suhtes.

EELK-le kui vabale rahvakirikule on rajamisest alates rahvas ise delegeerinud vastutuse ja ülesande olla rahva vaimseks orientiiriks. Seda ülesannet tuleb EELK-l täita ka tänases uueenas Eestis. Pidamata ühtegi poliitilist kontseptsiooni või erakonda ainuõigeks, rõhutab kirik kindlate kultuuriliste, moraalsete ja religioossete väärtuste arvestamise vajadust ning kutsub poliitilisi jõude üles rajama oma tegevust sellele alusele.

Kirik juhib esmajoones tähelepanu ühiskonna usulise uuenemise ja ülesehitamise ülesandele, mis tuleneb poole sajandi pikkusest totalitaarse ja riikliku ateismi laostavatest tagajärgedest, mis püsivad veel kaua. Ühiskond on ilma usuliste tõekspidamisteta kaitsetu kõike-lubava relativismi, nautleva enesekesksuse ja depressiivse meeleheite suhtes.

Tänase põlvkonna aateline ja eetiline motiveeritus on puudulik. Poliitikute kohustus on luua tingimused, et uus põlvkond selle taas leiaks. See on õiglase ja turvalise ühiskonna eeldus.

Kristliku Euroopaga taasliitununa osutub järjest olulisemaks Eesti ühiskonna usutunnistuslik pagas kui elustiili alus. Vajame tasakaalustatud ühiskonda, kus majanduslikud püüdlused ühtivad maailma-vaatega, mille keskmeks on vaimsus. Kiriku missioon on aidata seda tasakaalu luua.

Kirik on valmis koostööks nii riigiga kui ka kõigi poliitiliste jõudude ja huvigruppidega. Pluralistlikus maailmas tahab ta anda panuse erinevate seisukohtade lepitaja ja integreerijana. Samas ei tohi kirik kunagi saada riigi või mõne partei tööriistaks.

Ühiskonna arstina tuleb tal olla nii kriitikuks kui ka armu vahendajaks. Kirik ei saa eeldada, et tema nõuded ja nõuanded oleksid alati populaarsed. Just see, et kirikul tuleb hoiduda populismist fundamentaalsete eluväärtuste alalhoidmise ja säilitamise nimel, võimaldab tal teenida rahvast, olla talle lootuse jagajaks ja seega tuleviku tagatiseks.

Nii nagu kirik tahab toetada kõiki positiivseid ideid ja ettevõtmisi, eeldab ta toetust ka oma missioonile.

## **1. KIRIKU FILOSOOFILINE, MORAALNE JA SAKRAALNE TEENIMINE**

**1.1.** Õhtumaise tsivilisatsiooni vaimsus, maailmamõistmine, väärtushinnangud ja õigussuhted lähtuvad oma põhijoontes kristlikust religioonist. Kristlik kirik on jätkuvalt selle filosoofilise maailma-tunnetuse kandja ja arendaja. Pühakirja tekst, selle teoloogiline ja sotsiaalne lahtimõtestamine on kujundanud ja kujundab ka tänasele ühiskonnale olulisi mõisteid nagu vabadus, vastutus, õiglus, armastus, solidaarsus.

**1.2. Kristluse filosoofilised üldprintsüübid** inimese ja ühiskonna mõistmisel lähtuvad eeldusest, et Jumal on loonud inimesed vabadeks, võrdseteks, loovateks ja vastutavateks. Jumal armastab inimest ja ootab inimestelt armastust. Poliitika ülesandeks peab olema vajalike tingimuste loomine inimese eneseteostuseks – täiuslikkuse ja jumala-näolisuse saavutamiseks.

Õigus inimese vabaks arenguks ei sõltu tema soost, rahvusest ega ühiskondlikust positsioonist. Vabadus on võõrandamatu nagu vastu-tuski. Siin peab valitsema tasakaal. Üksikisiku vabaduse piirid on määratud vastutusega Jumala ja kaasinimese ees. Isiklikku vabadust hinnates tuleb austada kaasinimese vabadust. Kes on vaba, peab astuma välja nende vabaduse eest, kellelt see on võetud. Vabadus eeldab valmisolekut seda kaitsta.

Vabadus ei tähenda kõikelubatavust ega hõlma üksnes õigusi, vaid ka kohustusi. Vabaduse sügavam, vaimne sisu seisneb vabanemises kurjusest, armastusetusest ja egoismist. Ühiskonda tervendav lepitus ja andeksandmine lähtub inimese ajalikkuse, ebatäiuslikkuse, piiratud ja patuse tunnetamisest. Selline piiratud ja patuse tunnetamine kaitseb meid absolutistlike õpetuste ja totalitaarsete poliitiliste kontseptsioonide eest ning aktualiseerib kristliku armastuskäsu.

Solidaarsus ja ligimese teenimine on toimiva ühiskonnakorralduse eelduseks. Riik ja kohalik omavalitsus ei pea võtma ülesandeid, millega tulevad toime üksikisikud, nende ühendused, kogukond (kogudus) ja perekond. Küll vajame aga riiki seal, kus probleeme ei saa lahendada kohapeal. Riik on ühiskonna liikmete solidaarsuse vorm üksteise vastastikuseks teenimiseks ja abi andmiseks neile, kes seda vajavad. Seepärast lasub kodanikel kohustus oma riigi, rahva ja isamaa ees.

Riik ja rahvas ei ole ainult käesoleval ajal eksisteerivate inimeste ja inimsuhete kogum. Riigil on minevik ja tulevik. Solidaarsus hõlmab vastutust nii rahva mineviku, traditsioonide ja kultuuripärandi kui ka järeltulevate põlvete käekäigu ees.

Piibellikult mõttes seisneb kultuur selles, et inimene on pandud talle usaldatud aeda harima ja hoidma. Meile antud füüsilist ja vaimset eluruumi peame kasutama mõttekalt ja pärandama Jumala loodu järgmistele põlvetele rikkumatuna.

**1.3. Kirik kui vaimsete ja kõlbeliste väärtuste kandja** on osa meie eluruumist. Kõlbelised väärtused, mis võimaldavad tasakaalustatud ning turvalisi inimsuhteid, ei teki üleöö. Nad ei ole hetkekokkulepete vili. Kõneldes igavestest väärtustest, peab kirik silmas inimesele loomises antud tunnusjooni, mida toob esile pühakiri ja kannab edasi kirik.

Selline ühiskond, kus kümme käsku ja evangeelne eluhoiak on kasvatusaluseks nii kodus, koolis kui kirikus, erineb ühiskonnast, kus see nii ei ole. Eesti ühiskonna kriminogeensus ja eetiline mahajäämus ei ole üksnes majandusliku ja sotsiaalse, vaid ka usulise mahajäämuse küsimus. Eetos vajab uskumist, see ei ole materiaalne, vaid vaimne suurus.

Normi usutavus ei tulene niivõrd usust iseenda või teiste, vaid palju enam usust Jumala tahte õigsusse. Inimese moraalsed tõeks-pidamised on seda tugevamad, mida enam nad rajanevad tema eksistentsiaalsel enesetunnetusel, on seotud tema arusaamaga oma vaimsest kutsumusest, eesmärgist ja vastutusest. Eetilistes piirsituatsioonides on kaalul inimeseksolemine ja -jäämine.

Me peame suutma eristada head ja kurja, kompromissi ja põhimõttelagedust, tolerantsust ja hoolimatust. Nüüdisaja keerukate eetiliste küsimuste lahendamisel on seetõttu järjest enam vajalik kiriku seisukoha ärakuulamine ja arvestamine. Kirik peab olema selles maailmas kriitiline nii ühiskonna, riigi kui ka iseenda suhtes, täites nii tervendaja ja teenija rolli.

Kiriklik kultuur oma vahenditega – jutluse, liturgia, muusika, kunsti, kasvatus- ja koolitusega – ning kristlased oma elava eeskujuga, võivad olla oluliseks teguriks meie ühiskonna eetilisel uueningimisel.

**1.4. Kiriku sakraalne tegevus** pühitseb ja avardab materiaalset, ajalikku maailma. Armulauda jagades, lapsi ristides, noori konfirmeerides, abielusid laulatades, surnuid mattes ning pühapaiku ja rahvale olulisi sümboleid pühitsedes loob kirik ühiskonnas vaimuliku sideme ja kokkukuuluvuse, mis on püsivam sotsiaalsetest kokkulepetest. Sakraalsete toimingutega märgistatakse kokkukuuluvust vaimsete püsiväärtustega ja tugevdatakse isiksuse eneseteadvust nende väärtuste esindajana.

Kiriklikud talituste- ja personaalraamatud moodustavad osa rahva vaimsest identiteedist ja on inimeste usulise tahte jäädvustajad ning väljendajad. Kiriku armu vahendava teenimise läbi moodustavad kirikukirjades olijad vaimse ühiskonna – Jumala rahva. Riiklikult korraldatud arhiivindus peab tagama soodsa koostöö kirikuga, et koguduste arhiivid säiliks ja oleksid kasutajatele kättesaadavad.

Jumalateenistus, kirikulaul ja palve on selleks vormiks, mille kaudu üksikisik või rahvas saab väljendada ning ehitada oma varjatud religioosset maailma. Pühakojad ei ole mitte ainult arhitektuuri-mälestised, vaid ka rahva vaimulikud kodud. Maa pühadus väljendub altari pühaduses. Meie rahvuslipud on pühitsetud altari ees. Inimelu pühadus ning tõe ja vabaduse pühadus on võimalikud seeläbi, et peetakse pühaks pühadust ennast, samuti sümboleid ja paiku, mis seda väljendavad. Tuleb tagada, et meie pühakojad oleksid hooldatud ja korras. Kasvavale põlvkonnale tuleb õpetada austavat suhtumist pühapaikadesse ja sinna sobivat käitumist.

Kiriku sakraalne tegevus loob sakraalse (väärtustatud, pühaks peetud) ruumi meis enestes ja meie ümber. Mida suurem on see ruum, seda püham ja väärtuslikum on elu.

Kiriku esmane ülesanne ja kohustus on ühiskonna sakraalne ja moraalne teenimine. Riik peab mõistma selle ülesande olulisust ja tagama selleks tingimused. Et kodanikud saaksid Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud usuvabadust positiivses mõttes teostada, on riigi ülesandeks aidata kaasa pühakodade olemasolule, võimaluste loomisele osaleda jumalateenistustel, pidada usupühi, usku õppida jne. Siis on ka kirikul võimalik suuremal määral osaleda ühiskonnaelus, anda oma panus hariduse-, kultuuri- ja sotsiaalprobleemide lahendamisse.

## **2. PEREPOLIITIKA**

**2.1.** Jumal lõi inimese meheks ja naiseks. Kirik peab abielu ja perekonda Jumala poolt rajatud institutsiooniks, ühiskonna ja inimsuhete nurgakiviks. Püüel mõistab kirikut – Jumala rahvast – Jumala perekonnana ja võrdleb kiriku ja Jumala suhet mehe ja naise suhtega. Kristlikus traditsioonis on perekond mehe ja naise monogaamne ühendus, mis põhineb armastusel, vastastikusel teenimisel ning soovil saada ja kasvatada lapsi. Stabiilne perekond loob ka stabiilse ja turvalise ühiskonna. Riigi ülesanne on kõigi vahenditega soodustada tugeva perekonna arengut ja püsimist.

**2.2.** Abielu ja perekonna mõistet ei tohi seadusandluse kaudu laiendada muudele inimeste kooselu, vastastikuse abistamise, toetamise ja koöperatsiooni vormidele. Kõik sellised ühendused võivad tegutseda lepingulisel alusel või mingit laadi ühingu või seltsina. Neile ei saa laiendada üksnes perekonnaga seotud õigusi ja kohustusi.

**2.3.** Õigust teada oma bioloogilisi vanemaid tuleb mõista lapsele tema päritolu ja sünniga tagatud õigusena, mille peab tagama seadus. Lapse loomupärase kasvamise ja igakülgse arengu eelduseks on tema bioloogiliste vanemate kohustused ja õigused. Olukorrad, kus neid õigusi tuleb

seadusega piirata või delegeerida, peavad lähtuma lapse vajadus-test, pidades ühtaegu silmas loomupärast peremudelit.

**2.4.** Et perekonda kõrgelt väärtustada, tuleb perekasvatus lasteaias ja koolis seostada usuõpetusega. Perenõuandlatesse on vaja kaasata vaimulikke või teoloogilise haridusega nõustajaid. Vastutus perekonna ja laste eest peab kujunema eetiliseks elunormiks. Seda eesmärki silmas pidades ja lähtudes lapse õigusest mõlemale vanemale tuleb muuta seadusandlus rangemaks ning täpsustada vanemlikke kohustusi.

**2.5.** Pere planeerimine algab teadliku ja vastutustundliku isiksuse kasvatamisest. Seksuaalõpetusele peab eelnema õpetus elu pühadusest, armastusest, usaldusest, truudusest ja vastutusest, millele rajanevad intiimsuhted. Abielueelne teavitamine peab aitama langetada õigeid otsuseid partneri valikul. Iga lapse sünd peab olema oodatud. On vaja luua tingimused, et laps võiks sündida vaimselt ja füüsiliselt tervena. Abort (välja arvatud meditsiinilistel näidustustel) on tapmine, seega lubamatu ja tuleb keelustada.

**2.6.** Lastega perede toetuseks tuleb leida nii moraaliseid kui materiaalseid vahendeid – maksusoodustused, sooduslaenu, abirahad, lisapuhkused. Kindlustada tuleb laste meditsiiniline teenindamine. Üksikvanemate toetamisele peab lisanduma tavaperekonna toetamine.

**2.7.** Perekonna normaalseks eluks on vajalik turvaline kodu. Omandireformiga kaasnenud ebakindlus tuleb ületada riikliku elamufondi loomisega. Noortele peredele tuleb võimaldada sooduskrediite kodu rajamiseks. Kriisilukordade ja riskirühmade tarvis on vaja luua piisavalt tugi- ja turvakodusid.

**2.8.** Võitluses perevägivalla vastu tuleb esile tõsta pereliikmete vahelise suhte prioriteeti töö, karjääri või isiklike huvide ees. On vaja kujundada hoiakut, et ka avalikkus mõistaks truudusetust, abielurikkumist, hoolimatust abikaasa ja laste suhetes teatud laadi perevägivallana. Peresuhte aluseks peab saama nüüdisaegne, kristlikele väärtustele toetuv, partnerlust, vastastikkust austust ja teenimist rõhutav elustiil.

**2.9.** Riiklikult tuleb käivitada pereprogramm, toetades mitmesuguseid pereüritusi – perekoolitust, perelaagreid jms, kaasates sellesse kirikut kui perekonna ideelist toetajat. Pidades silmas neljandat käsku, peab pere saama põlvkondi ühendavaks sidemeks.

### **3. NOORSOOPOLIITIKA**

**3.1.** Lapsi ja noori tuleb perekonnas ja ühiskonnas võtta kui Jumala kingitust ja ülesannet, mille eest vastutavad nii vanemad, kool kui kogu ühiskond. Noorsoopoliitika peab olema suunatud tingimuste loomisele vaimselt ja füüsiliselt arenenud uue põlvkonna kasvatamiseks. Nooruses omandatud vastutustunne ja õiged eetilised väärtused on tee turvalisse tulevikku.

**3.2.** Tuleb toetada usulisi, rahvuslikke ja aatelisi programme (näiteks pühapäevakool, skautlus, huvikoolid, sport), mis soodustavad noorte vaimset eneseteostust, tervislikke eluviise, tööharjumusi ja vaba aja mõttekat kasutamist. Kiriklik noortetöö peab olema üks osa riigi ja omavalitsuse noorsoopoliitikast.

**3.3.** Noori tuleb kaitsta nii füüsilise kui vaimse vägivalla eest. Jõhkrust ja vägivalda õhutavate filmide näitamisel peavad kehtima piirangud. Sarnaselt mõnedes riikides kehtiva korruga on vaja luua diferentseeritud meetod filmilevi suunamiseks õigetele vanusegruppidele. Rangemalt tuleb

keelustada tubaka ja alkoholi reklaam ja nende müük alaealistele. Täielikult on vaja keelustada narkootikumide otsene või kaudne propageerimine ja levitamine.

**3.4.** Karskusliikumist tuleb toetada riiklikult, kaasates sinna ka kirikut ja kristlikke organisatsioone. Olukorras, kus joove, aseainena inimese religioosse mõõtme puudumisele, on muutumas noore põlvkonna elustiili osaks, on seda enam põhjust arendada koostööd kooli, kodu ja kiriku vahel.

**3.5.** Füüsilise seksuaalvägivalla kõrval on vaja tähelepanu pöörata ka vaimsele seksuaalvägivallale seksuaalvabaduse sildi all, nagu seda on homoseksualismi, pornograafia ja prostitutsiooni propageerimine. Selles valdkonnas tuleb seadusandlusega luua piisavad tõkendid.

**3.6.** Reklaaminduse ja meelelahutustööstuse poolt ühiskonnale peale surutavas erootikakultuses ja pornostumises tuleb näha seksuaalsusele, abielu olulisele komponendile, vale otstarbe omistamist, selle kaubastamist ja alavääristamist. Seksuaalkasvatus üldhariduskoolis ei saa olla lahus perekasvatusest, armastuse kui seksuaalsuhte eelneva suhte teadvustamisest ja lahtimõtestamisest.

**3.7.** Seksuaalsuhete väärtustamine ja pühadus on oluline ka aidi leviku tõkestamiseks. Aidsivastase võitluse sümboliks peaks kondoomi asemel (mis ei taga täielikku turvalisust) saama juhusuhete vältimine.

Samal ajal, kui ühiskonnas on vaja suurendada tolerantsust, hoolivust ja halastust aidsiohvrite suhtes, ei tohi kujuneda hoiakut, et aidi näol on tegu fataalse paratamatusega, mis ei sõltu inimeste käitumisest ja millega tuleb leppida.

**3.8.** Riskirühmadesse kuuluvate noortega tegelevate institutsioonide ja organisatsioonide töösse tuleb kaasata vaimulikke ning kiriklikke noorsoo- ja tugiorganisatsioone. On aeg rajada ühiskonnas noorsookaplaanaat – rakendada noortekaplaneid noorteorganisatsioonides, noortekeskustes ja õppeasutustes.

**3.9.** Koostöös asjaomaste ametkondade, organisatsioonide ja avalikkusega tuleb võimalikult selgelt sõnastada riiklik noorsooprogramm ning määrata noorsoopoliitika tulevikusuunad ja rõhuasetused.

## **4. HARIDUSPOLIITIKA**

**4.1.** Kirik peab haridust inimese isikliku ja ühiskondliku eneseteostuse aluseks. Õppimine on inimeseks olemise eeldus. Inimlik ühiskond on õppiv ühiskond. Haridusest ei tohi saada üksnes sotsiaalse edukuse ja rikastumise vahend. Haridus peab olema inimese kui terviku – ihu, hinge ja vaimu teenistuses.

Kooli ülesanne on inimese intellektuaalne arendamine, võimaldades tal osa saada informatsioonist iseene, ühiskonna ja kogu maailma kohta. Kool peab kujundama inimest emotsionaalselt (esteetiliselt ja eetilisel), aidates tal mõista olemasolevaid väärtussüsteeme, hea ja kurja vahel vahet teha ning elada kõlbliselt motiveerituna.

Kool peab kujundama kehaliselt arenenud ja terve inimese. Tuleb soodustada tervislikke eluviise. Alahinnata ei tohi kehalist kasvatust ja sporti. Soodustada tuleb tööharjumusi ja -oskusi.

Haridussüsteem tervikuna peab tagama inimesele elus toimetuleku võime – õige enesehinnangu ja eksistentsiaalse aluse, perekonnas ja ühiskonnas oma rolli mõistmise, vajalikud kutseoskused ning suutlik-kuse olla õnnelik.

**4.2.** Võimetele vastav heatasemeline haridus peab olema kättesaadav kõigile. Kui ressursside nappus nõuab kõrgekvaliteedilise edasi-õppimise võimaluste koondamist suurematesse keskustesse, siis tuleb kaugemate piirkondade lastele tagada õppimisvõimalus soodus-laenude või eristipendiumide näol.

Sotsiaalselt tõrjutud ja puuetega lastele tuleb luua üldharidus-koolides või neile sobivates erikoolides õppimise tingimused. Õpetaja-tele on vaja tagada ettevalmistus toimetulekuks erinevate võimete ja erineva taustaga õpilastega.

**4.3.** Koolivägivalla võitmiseks tuleb arendada igakülgset koostööd, kaasates kodu ja kirikut. Kaitsta tuleb nii õpilasi kui õpetajaid, kujundada vastastikust austavat suhtumist. Suhteliselt kinnise sundviibimis-paigana peab kool tagama ka usklikke õpilaste moraalse toetamise. Väga oluline on laiendada koolikoplanite rakendamist, millele ka omavalitsused saavad kaasa aidata.

**4.4.** Eesti üldhariduskooli konfessionaalset suunitlust iseloomustab jätkuvalt domineeriv religioosne maailmavaade nõukoguliku vulgaar-materialismi näol, mis on segunenud rahvamüstitsismiga. Sageli on see muudetud õpilastele sunniviisiliseks. Selline ideoloogia devalveerib inimest ja tema vastutust. On vaja luua alternatiiv aatelite ja eetiliste põhimõtete tugevdamise näol, mille oluliseks aluseks on usuõpetus.

**4.5.** Usuõpetuse/religiooniõpetuse puudumine enamikes koolides on inimõiguste ja usuvabaduse rikkumine. Lapse õigus haridusele sisaldab ka õigust usulisele haridusele – oma rahva ja kultuuri usuliste vaadete ja organisatsioonide tundmaõppimisele. Ei ole võimalik teostada usuvabadust, otsustada uskumise või mitteuskumise üle, kui puudub teave selle kohta, mida õpetab religioon. Usuõpetuse ülesanne on anda igakülgne ülevaade religioonidest, asetades rõhu Euroopa ja eriti Eesti religioossele kultuuripildile.

**4.6.** Arvestades religiooni määravat kohta maailmas ja kultuuriloos, peab kirik hädavajalikuks mittekonfessionaalse religiooniõpetuse sisseviimist üldhariduskoolide õppekavasse iseseisva põhiainaena. Selleks on vaja üheskoos Eesti Kirikute Nõukoguga viia lõpule aine-kava koostamine, läbida vajalik seadusandlik protsess, käivitada asja-kohane riiklik programm: luua töökohad, valmistada ette kaader, eraldada vajaminevad summad.

Konfessionaalse usuõpetuse õppimine valikainena peaks üld-hariduskoolis olema võimalik vabatahtlikkuse alusel.

**4.7.** Üldhariduskooli ainekavad tuleb üle vaadata kirikut ja religiooni puudutavates õppeainetes: ajalugu, kodulugu, loodusõpetus, muusika (oreli ja kiriku lauluraamatu tutvustamine programmi osana), kirjandus – kõigis neis on usulistel teemadel oluline koht. Selleks tuleb luua haridusministeeriumi ja Eesti Kirikute Nõukogu ühiskomisjon.

**4.8.** Kirik peab usku kõlbluse ja eetilise eluhoiaku oluliseks eelduseks. Seetõttu taotleb kirik usuõpetuse sisseviimist pedagoogilise hariduse omandamisel. Vastav täienduskoolitus tuleb teha kättesaadavaks kõigile õpetajatele.

**4.9.** Eesti teoloogiakõrgkoolid vajavad integreerimist riiklikku haridus-võrku mitte ainult järelevalve, vaid ka koostöö ja toetuse mõttes. Põhjendatud on mingis ulatuses riikliku tellimuse rakendamine sealsetele õppekohtadele.

**4.10.** Pidades silmas, et nii okupatsiooniaeg kui omandireform kahjustasid kirikute majanduslikku võimekust, tuleb taotleda usuteaduskondade lõpetajate õppelaenude kustutamist riigi poolt, kui nad asuvad tööle õpitud erialal.

**4.11.** Pühapäevakooli ja leerikooli tuleb käsitleda ühe osana rahvaharidusest. Kohalikel omavalitsustel on mitmeid võimalusi nende tööd toetada. Tuleb kaasa aidata, et kiriklik kirjandus leiaks tee koolide ja õppeasutuste raamatukogudesse. Koguduste ja kiriklike asutuste raamatukogud tuleb enam integreerida üldisesse infosüsteemi.

**4.12.** Religiooniõpetuse, eetilise, esteetilise ja isamaalise kasvatus vahendina on võimalik kokkuleppel kogudusega kasutada kodu-kirikut kooliürituste – tunni, kontserdi või aktuse läbiviimise kohana. Ka vallad saavad siin olla vahendajaks ja toetajaks.

## **5. KULTUURIPOLIITIKA**

**5.1.** Kirikul on kultuuriga otsene seos. Religioon on kultuuri kõrgeim aste, mis kannab väärtushinnanguid, filosoofilist maailmamõistmist ja vaimseid pürgimusi. Kirikliku kultuse kaudu austuse, hoidmise ja viljelemise kujundajana on religioonil kultuuri kaitsev ja taasloov roll. Nii on kultuur ka kiriku tegevuse kaasnähe ja oluline tegur kultuuri järjepidevuse tagamisel.

Eesti kultuur on oma alustelt kristlik. EELK määratleb end põhikirjaliselt kirikuna, „kelle vaimulik elu ja järjepidev tegevus rahva usulisel ja kõlbelisel kasvatamisel algas eesti rahva ristiusustamisega“. Kirik toetab kultuuri arengut Euroopa kristliku kultuuri lahutamatu osana.

**5.2.** EELK on Eestis üks suuremaid ajaloolisi institutsioone ja seetõttu tuleb riigil tema suhtes kujundada iseseisev kontseptsioon, arvestades nii kiriku eripära kui ka integreeritust ühiskonda.

**5.3.** Kuna suurem osa sakraalhooneid on muinsuskaitseobjektid, siis tuleb muinsuskaitseseadusesse vastavad muudatused sisse viia nii, et riik ei delegeeriks üldrahvalike väärtuste kaitset ühepoolselt kirikule, kes seda kanda ei jõua ja kelle põhitegevus see ei ole. Seadusandlusega tuleb õiglaselt jagada vastutus ja kohustus muinsusobjektide kaitsel ja rahastamisel, kaasa arvatud sakraalne vallasvara.

**5.4.** Riigi, omavalitsuste ja koguduste koostöös tuleb teha kõik 18. märtsil 2003. a vastu võetud riikliku programmi “Pühakodade säilitamine ja areng aastateks 2004–2013” kavakohaseks elluviimiseks.

**5.5.** Eesti kirikute orelid on suur rahvuslik rikkus. Nende kaitseks, haldamiseks ja majandamiseks tuleb luua seaduslik alus ja leping kiriku ning teiste asjast huvitatud osapooltega.

**5.6.** Lõpule tuleb viia omandireform sakraalhoonete osas, tagastades kirikule kui õigusjärgsele omanikule veel tagastamata sakraalobjektid, sealhulgas Tallinna Niguliste ja Tartu Maarja kirik ning aidates taastada sõjas kannatada saanud pühakodasid nagu Narva Aleksandri kirik jt.

**5.7.** Riigil tuleb seadusega tagastada kogudustelt natsionaliseerimise käigus ära võetud (nõukogude ajal kogudustele tasuta kasutada antud) ja omandireformi aluste seaduses käsitlemata jäänud vallasvara, sealhulgas kultuuriväärtused: maalid, lühtrid, altarid ja raamatud.

**5.8.** Vaja on arendada koostööd Rahvusarhiiviga kirikutele kuuluvate arhiivide paremaks haldamiseks ja kasutamiseks. Tuleb pidada läbirääkimisi omal ajal deponeeritud või natsionaliseeritud fondide ja säilike võimaliku tagastamise üle kirikule.



**5.9.** Üldkultuurilise objektina tuleb taasrajada okupatsiooni käigus hävitatud kirikuloo muuseum. Koduloomuuseumides tuleb leida võimalusi EELK ja kohaliku koguduse kultuuripärandi säilitamiseks ja eksponeerimiseks. Kirikuhoonete avatud hoidmiseks ja eksponeerimiseks, samuti nende valveks ja kütteks on vaja leida riiklikke vahendeid. Suure ajaloolise ja kunstilise väärtusega kirikuhoonete suhtes on vaja teatud ulatuses rakendada muuseumide ja nende personali kohta käivaid reegleid.

**5.10.** Kiriklik lauluvara on suur rahvuslik ja kultuuriline rikkus. Kirikukooride, kirikumuusika, ka kiriku lauluraamatu kasutamine peab palju rohkem ruumi leidma riiklik-rahvuslikel ettevõtmistel. Rahvuslike traditsioonide vaimus on oluline vaimuliku lauluvara võtmine nii kohalike taidluskollektiivide kui laulupidude repertuaari. Kirikulaulude õpetamine on kindlasti ka üldhariduskooli ülesanne.

**5.11.** EELK vaimulikku laulupidu on vaja käsitleda võrdväärselt teiste üldrahvalike suurüritustega, lülitada see laulupeoseadusesse ja osutada selle läbiviimisele nii omavalitsuste kui riigi toetust.

**5.12.** Koguduste ja kohalike omavalitsuste koostöös tuleks igas linnas ja kihelkonnakeskuses luua ja finantseerida organist-kirikumuusiku ametikoht. Samuti on ühiselt võimalik kindlustada vaimuliku palga-, elu- ja töötingimused, et ka väiksemates maakohtades võiksid kirikud tegutseda ja saaks tagatud kodanike põhiseaduslik õigus võtta osa usutalitustest.

**5.13.** On oluline, et avalik-õiguslik televisioon ja raadio jätkaksid ja laiendaksid usuliste saadete edastamist. Arvestades meedia olulist mõju ühiskonna eetilisele palgele, peaks ringhäälingunõukogus olema esindatud ka kirik. Kiriku- ja koguduseelule peaks enam tähelepanu pühendama ka kohalik ajakirjandus.

**5.14.** Rahvusliku kultuuri ja demokraatia seisukohast oluliste kristlike meediakanalite nagu Eesti Kristlik Televisioon, nädalaleht Eesti Kirik ja kristlikud raadiojaamad toetamine riigieelarvest.

**5.15.** Kirikliku mõtteviisi osa kultuuris sõltub oluliselt kirjastustegevusest ja raamatukogudest. Tuleb soodustada kristliku kirjanduse väljaandmist ja kättesaadavust, seda eriti kohalikes rahvaraamatukogudes, samuti toetada koguduste raamatukogusid.

**5.16.** Kohalikel omavalitsustel ja kogudustel on võimalik koos arendada turismi, matkamist, palverännakuid, õppereise, pidades silmas sakraalehitisi, pastoraate ja kodumaa kirikulugu. Toetada Eesti Kirikute Nõukogu projekti "Teeliste kirikud", kaasata koguduste vaatamisväärsusi ja majutusvõimalusi kohalikku turismiketti.

**5.17.** Arendada on vaja koostööd surnuaedade, mälestusmärkide ja parkide korrashoiuks ja rahastamiseks.

## **6. SOTSIAALPOLIITIKA**

**6.1.** Kuigi kirik ei pea võimalikuks muuta maist ühiskonda paradiisiks, näeb ta oma põhiülesannet kaasaaitamises elu korraldamisele Jumala tahte kohaselt – seega ka konfliktide lahendamises ja kannatuste leevendamises. Kristlik sotsiaaltöö ja teenimine (diakoonia) tuleneb ligimese armastamise käsust. Iga abivajaja on ligimene, kelle eest tuleb hoolitseda. Kiriku

otseseks väljundiks sotsiaaltöös on iga koguduse vastutus nii oma liikmete kui ümbruse abivajajate pärast.

**6.2.** Oluline on riikliku sotsiaaltöö ja kirikliku diakooniatöö senisest suurem koostöö kogukonda puudutavate probleemide lahendamisel ja sotsiaalteenuste korraldamisel. Ühiskonnas on vaja tõhustada diakoonia tutvustamist. Diakoonia, diakooniatöötaja ning kaplani mõiste tuleb õiguslikult määratleda ning lülitada nii kiriklikesse kui riiklikesse dokumentidesse ning ametinimistutesse.

**6.3.** Tuleb luua soodsad tingimused vabatahtlike abiliste, tugigruppide, -organisatsioonide ja -fondide tegevusele. Abivajajate leidmisele, nende toetamisele ja suunamisele saavad kõik kaasa aidata. Paljude probleemide lahendamine on võimalik üksnes solidaarsusel ja osa-võtlikkusel põhineva teenimise kaudu. Oluline on kujundada keskkond, kus inimesest hoolitakse.

**6.4.** Tähtis on läbimõeldud tööhõive ja eluasemepoliitika. Riik peab olema suuteline, eriti majanduskriiside puhul, motiveerima ja korraldama ümberõpet, soodustama uute töökohtade loomist, motiveerima töötamist ka väikese palga eest abitöödel, kaasates samuti kogudusi kasutama tööjõudu heategevuslikuks otstarbeks.

Omandireform tuleb lõpule viia nii, et tagatakse piisav riiklik korterifond. Likvideerida tuleb lagu- ja kõdurajoonid, asustades elanikud ümber. Rajada tuleb avaliku sektori sotsiaalkortereid, sotsiaalmaju ja turvapaiku.

**6.5.** Laiendada tuleb omavalitsuste koostööd kogudustega varjupaikade, supikööride ja hooldusasutuste rajamisel, koduhoolduse, kodupõetuse ja tugiisikute süsteemi arendamisel.

**6.6.** Puuetega inimesi tuleb ühiskonnas kohelda võrdväärselt tervetega, hoolimata nende erinevusest. Puuetega inimesed täiendavad ja muudavad eripalgelisemaks ühiskonda. Nende võimeid ja vajadusi arvestades tuleb neile luua tingimused osasaamiseks haridusest ja kultuurist. Soodustada tuleb puuetega laste käimist tavakoolis, aga arendada ka vajalikku erikoolide võrku. Puuetega inimestele tuleb luua võimalus töötamiseks, kasutades selleks nii riiklikke kui ühiskondlikke võimalusi ja vahendeid. Tuleb soodustada puuetega inimestele vajalike tarvikute kättesaadavust, neile mõeldud raamatute, infovahendite ja viipekeelevõime levikut. Laiendamist vajab viipekeelevõime tõlkide rakendamine jumalateenistustel.

**6.7.** HIV-positiivsete, narkosõitlaste, prostituutide ja teiste riskirühmade taaselülitamiseks ühiskonda tuleb kujundada toetav ja julgustav suhtumine. Kristlik halastus koos evangeeliumiga inimese kõrgemast kutsumusest ja väärtusest saab siin olla suureks abiks. Igati tuleb toetada algatusi koguduste, omavalitsuste ja riigi koostööks selles vallas.

**6.8.** Tervishoiupoliitikas tuleb asetada rõhk tervise hoidmisele – tervislike eluviiside soodustamisele ja haiguste ennetamisele. Paralleelselt meditsiinilise teenindamise kvaliteedi tõstmise ja erameditsiini väljaarenemisega tuleb tagada esmane abi kindlustamata inimestele.

**6.9.** Selleks et sotsiaalpoliitiliste vahenditega paremini toetada vaimset tervist ja tasakaalu, on vaja haiglates ja hoolekandeesutustes luua ja finantseerida haiglavaimuliku (kaplani) ametikoht ning sisse seada palveruum või kabel. Sellealane kokkulepe tuleb sõlmida kirikuga, määrata kindlaks kaplani haridusnõuded, alluvussuhted ja kutse-ülesanded. Samuti tuleb vaimulikke kaasata kriisilukordade lahendamisse.

**6.10.** Rahvastikupoliitika peab olema läbimõeldud. Vaja on rakendada demograafiliste uuringutega toetatud meetmeid sündivuse suurendamiseks ja suremuse vähendamiseks

põhimõttel: motiveeri süüdi, hoia ära surma. Kujundada tuleb tauniv suhtumine aborti kui pereplaneerimise vahendisse.

Soodustama peab muulaste integratsiooni – ka õige religioonipoliitikaga. Riigikeele omandamiseks tuleb luua piisav motivatsioon ja tagada võimalused. Vajadusel tuleb soodustada regionaalselt põhjendatud ümberasumist.

**6.11.** Sotsiaalpoliitika peab soodustama moraalset mõtteviisi ja iseendaga toimetulekut muutuv maailmas. Seetõttu on vajalik laialdane täiendusõpe ja nõustamistegevus, eriti nendele elanikkonna-kihtidele, kellel on raskusi muutuva ühiskonna, selle majandus- ja õigussüsteemiga kohanemisel. Sellesse tegevusse on vaja rohkem kaasata vaimulikke ja kirikliku väljaõppe saanud spetsialiste. Selline ühistöö on oluline ka kriisi- ja katastroofiabi puhul.

**6.12.** Sageli vajatakse tuge võõras keskkonnas: reisil olles, liiklussõlmedes, kaubanduskeskustes. Vaja on luua tingimused sellistes paikades abi ja mõistmise leidmiseks.

## **7. KRIMINAALPOLIITIKA**

**7.1.** Hea sotsiaalpoliitika on parim kriminaalpoliitika, st läbimõeldud sotsiaalpoliitika aitab ära hoida ja vähendada kuritegevust. Kriminaalpoliitikas tuleb eelistada kuritegude ennetamist kuritegude tõkestamisele.

Kuritegevuse juured on destruktiivses maailmavaates ja vääristunud väärtushinnanguis. Ennetustöö peab algama laste ja vanemate väärtushinnangute kujundamisest, milles kristlikul maailmavaatel on oluline osa.

Kirik on seisukohal, et iga inimene on ekslik ja patune, kuid ühestki inimesest ei pea saama kurjategijat. Jumalaga arvestav üksikinimene ja kogu ühiskond suudab elada meeleparanduses ja vältida kurja. Inimese jumalanäolisuse tunnistamine ja taotlemine muudab ühiskonna nägu. Kasvatuspoliitika on olulisem kui karistuspoliitika.

**7.2.** Üksikisiku vastutuse määr ja piirid määratakse seadustega. Seaduse ees on kõik inimesed võrdsed. Seadusandlus tuleb viia vastavusse tänapäeva vajaduste, kristliku eetika ja aadetega. Seaduste täitmise tagamise eest vastutab riik.

**7.3.** Karistussüsteem peab olema õiglane. Karistused peavad vastama kuriteo raskusastmele ja aitama ära hoida edasisi kuritegusid. Vanglakaristust peab rakendama esmajoones kõige ohtlikuma ja kõrge retsidiivsusel isikute suhtes. Omaaegne laager-tüüpi vangla on oma aja ära elanud ja tuleb asendada kaasaegsemaga. Vaja on luua niinimetatud ”poole tee majade” võrgustik. Karistuse alternatiivina tuleb vangla kõrval kasutusele võtta muid mõjutusvahendeid.

**7.4.** Koostöös kogudustega rakendada ühiskondlikult kasulikule alternatiivteenistusele suunatud tööks kirikute ja koguduste juures, kasutada koguduste abi karistust kandvate rehabilitatsioonil. Selleks pakkuda täiendõpet koguduste vaimulikele ja töötajatele.

**7.5.** Kiriku sidet karistusametustega tuleb tugevdada vanglakaplanite süsteemi arendamise kaudu. Vanglakaplanite institutsioon tuleb määratleda ja täpsustada seadusega ning sõlmida riigi ja kiriku vaheline leping kaplanite alluvuse, töökorralduse ja ametipädevuse suhtes. Kaplanite süsteem tuleb välja arendada ka politseis, arestimajades, põgenikekeskustes.

**7.6.** Kuivõrd kirikud on läbi ajaloo olnud varjupaikadeks, tuleb toetada riiklikul ja omavalitsuse tasandil algatusi narko- ja toksikomaanide, tänavalaste, vägivallaohvrite jt tugikeskuste rajamiseks ning prostitutsiooni ning inimkaubanduse pidurdamiseks ja ennetamiseks.

**7.7.** Tuleb arendada ja toetada ohvriabi programme, mis kuriteost tuleneva kahju hüvitamise ja kannatuse vähendamise kaudu aitavad heastada juhtunut ja võimalikul määral taastada kuriteoelset olukorda. Isikuvastaste kuritegude puhul süüdlaselt sissenõutavat sundraha tuleb kasutada kuriteoohvrite ja kuritegusid toime pannud isikute rehabilitatsiooniks. Kuriteoohvritele määratud abi sihtgruppi tuleb laiendada ja neile antavat abi suurendada. Kaaluma peaks ohvriabi-teenuse osutamise üleandmist kirikule ja kolmandale sektorile. Tuleb tagada ohvri füüsiline ja õiguslik kaitse, samuti tunnistajakaitse.

**7.8.** Korrakaitsetöötajate motiveeritust ja käitumiskultuuri tuleb tõsta, viies õppeplaanidesse kristliku eetika kursuse. Politsei peab olema autoriteetne ja usaldatav. Tuleb luua alused kiriku ja politsei ameti koostööks. Kohtute tegevus peab olema sõltumatu, seadustest tulenev ja rajanema aususel ning vastutusel Jumala ees.

## **8. ÕIGUS- JA HALDUSPOLIITIKA**

**8.1.** Õhtumaa õigussüsteem on kujunenud kristliku õigustumõistmise ja kanoonika alusel. Kristliku õigustumõistmise ja -traditsiooni katke-mine nõukogude ajal kohustab tundma õppima ja järgima kristlikke printsiipe õigusloomes. Osalusdemokraatia kaudu tuleb kirik kaasata õigusloomesse, seda eriti avalikku elu ja eetikaküsimusi puudutavate seaduste osas. Seaduste moraalne mõõdistamine peab saama enesestmõistetavaks. Seadused, mis otseselt puudutavad kirikut, tuleb välja töötada koostöös kirikuga.

**8.2.** Tuleb eristada üksikisiku usuvabadust ja kiriku kui organisatsiooni rolli ühiskonnas. Riigil tuleb teha diferentseerivaid valikuid erineva struktuuri ja osakaaluga religioossete liikumiste vahel. Ühelt poolt on vaja võimaldada usklite kodanike religioosset teenimist riiklikes struktuurides nagu kool, kaitsevägi, hooldusasutused, vanglad, teisalt tuleb kaitsta ühiskonda ja üksikisikut destruktiivsete sektide ja skrüptoreligioossete organisatsioonide surve eest.

**8.3.** Riigi ülesanne on tagada kiriku sõltumatus, et kirik saaks olla ühis-konna ja riigi vaimseks katalüsaatoriks ja uue ühiskonna integreerijaks. Samas tuleb kaasata kirik, kogudused ja ühiskondlikud organisatsioonid neid puudutavate õigusaktide väljatöötamisse. Selleks on vaja lülitada kirikute esindajad vastavatesse töögruppidesse ja kooskõlastada menetluses olevad eelnõud nii EELK kui Eesti Kirikute Nõukoguga.

**8.4.** Ühiskonna majanduslikus korralduses taotleb kirik vabaduse ja vastutuse tasakaalu. Piibli põhimõttega – armastus piiraku vabadust – liitub põhimõte anda aru igast oma mõttest, sõnast ja teost. Korruptsiooni ja ebaausa konkurentsi kõik ilmingud tuleb hukka mõista ja välistada.

**8.5.** Kirik on vaba turumajanduse mõjutegur, rõhutades sotsiaalse õigluse ja heategevuse tähtsust tasakaalustatud ühiskonna kujundamisel. Majanduselus on vaja loominguine initsiatiiv liita eetilise initsiatiiviga, seda peavad soodustama ka seadused.

**8.6.** Heategevusliku mittetulundusühinguna taotleb kirik äriühingute poolt kogudustele ja kirikule tehtavate annetuste täielikku vabastamist tulumaksust. Samuti tuleks maksumaksjale

anda võimalus suunata mingi osa üksikisiku tulumaksust kas kirikule, kogudusele või mõnele muule heategevus- või kultuuriasutusele.

**8.7.** Selleks, et kirik saaks hallata, taastada ja üles ehitada suurt hulka talle kuuluvaid ajaloolisi, kultuuriväärtuslikke hooneid, millele riik on kehtestanud omapoolsed nõuded, tuleb riigieelarves ette näha piisav finantseerimine ja koostada koostöös muinsuskaitseametiga pikaajaline majandamisprogramm.

**8.8.** Riik peab kaitsma ühiskonna põhiväärtusi, sealhulgas põhi-seadusega tagatud usuvabadust ja inimväärikust. Sakrileegi, s.o teo või sõnaga toime pandud teotava iseloomuga rünnet pühakoja, pühapaiga ning kiriku ja usklite poolt pühaks peetud asja, isiku, tava, toimingu või uskumuse suhtes tuleb käsitleda mitte tsiviil- vaid kriminaalkorras.

**8.9.** Kirikule tuleb lisaks abielu registreerimisele taasvõimaldada peamiste perekonnaaktide – sünni ja surma – registreerimine. Kristlikus maailmas on see kirikule kuuluv ajalooline õigus, teisalt võimaldab see inimeste paremat teenimist, nende vabastamist kahekordsest asjaajamisest. Senist hästi arenenud koostööd riikliku perekonnaseisu-ametiga saab toetada väljaõppe ja infotehnoloogia parandamise kaudu.

**8.10.** Eesti ühiskonna ajalooliseks haldusüksuseks on olnud kihelkond, millel on tänini inimesi siduv roll. Territoriaalkirikuna peab EELK oluliseks koguduste juurde kuuluvate piirkondade püsimist või määratlemist ja nende vaimuliku teenimise paremat väljaarendamist. Haldusreformi puhul on vaja võimalust mööda arvestada kihelkondade piire ja koguduste territooriumi. Oluline on kiriku ja koguduste osalemine territoriaalsete haldusprobleemide lahendamisel, samuti omavalitsuse arengukava väljatöötamisel.

**8.11.** Tuleb tugevdada valdade ja kihelkonna, maakonna ja praost-konna sidet, kaasates kogudusi omavalitsuse arengukavade väljatöötamisse. Paikkonna arengukavades tuleb arvestada vaimuliku elu-korralduse struktuuri: kirikute ja surnuaedade paiknemine, teed, ühistransport, vaimulik teenimine. Olulise vaimse tegurina aitab kirik kaasa regiooni arengule.

**8.12.** Looduskeskkonna kaitsmine on piibellik ja kirikule oluline probleem. Jumal on pannud inimese talle usaldatud “aeda harima ja hoidma”. Seda missiooni on vaja esile tõsta. Kirik on kutsutud olema ka elukõlbliku keskkonna hindajaks. Kirik aitab kaasa ülemaailmse partnerluse loomisele keskkonna kaitsel.

**8.13.** Kirik saab kaasa aidata ökoloogilise ellusuhtumise kujundamisel. Looduse mõistmine Jumala loominguna peab olema kasvatus- ja haridustöö lahutamatu osa. Keskkonnakaitse algab heakorraldatud kodust ja töökohast, vastutustundlikust suhtumisest oma tegevusse.

**8.14.** Majandusareng peab arvestama keskkonna ja inimese tervist. Korras majapidamine on turvaline majapidamine. Kirik tuleb kaasata eetiliste otsuste langetamisse, mis puudutavad loodust ja inimese eluvõimalusi selles.

## 9. RAHVUS- JA VÄLISPOLIITIKA

**9.1.** Usk ja kirik on kutsunud üles vastutama oma maa ja rahva eest, on äratanud rahva püsimiseks vajalikke ideaale ja aateid. Samas on ristiusk võimaldanud meil olla osa kristlikust maailmast, saada osa selle kultuuri- ja vaimurikkusest. Meie rahva iseolemist ei saa lahutada meie koosolemise teiste rahvastega. Mõlemas suunas on kirikul palju anda.

**9.2.** EELK on toetanud Eesti liitumist Euroopa Liiduga ja aktiivset osalemist selles. Ajalooliselt kristliku rahvana tuleb meil tugevdada selle kultuurilis-vaimset identiteeti, samas taasväärtustada oma usulisi juuri.

**9.3.** Kiriklikud ja rahvuslikud pühad tuleb viia taas au sisse. Täpsemalt tuleb sätestada tähtpäevade (eriti leinapäevade), pühade ja pühapäeva pühitsemise kord, n.ö pühaderahu. Arendada ja edendada tuleb kirikliku ja rahvusliku sümbolika kasutamist, selle muutumist elustiili osaks.

**9.4.** Noore põlvkonna kasvatamisel on vajalik laialdane koostöö rahvuslike ja kiriklike organisatsioonide vahel. Vabaduse ja iseseisvuse kui Jumalast inimestele antud väärtuste hindamine ja hoidmine, millele kutsub üles kirik, tugevdab rahva kaitsetahet ja annab valmisoleku selleks vajaduse korral ohvreid tuua.

**9.5.** EELK näeb riigi osalemist sõjas, kus ja millisel põhjusel tahes, kõige viimase abinõuna. Sõda tuleb vältida kõigi vahenditega. Kirik tahab ja saab kaasa aidata lepitusele, üksteisemõistmisele ja rahule.

**9.6.** Igasugune terrorism tuleb üheselt hukka mõista. Samuti usulise, rassilise ja rahvusliku vaenu ja vägivalla propageerimine. Ära tuleb hoida evolutsionistlik personalism ja totalitarism, avaldugu see siis isiku- või riigikultuses, anarhismis või ultraliberalismis.

**9.7.** Tuleb seista selle eest, et sarnaselt fašismiga mõistetaks hukka ka kommunismi kuriteod ja ideoloogia. Toetada tuleb Tori Eesti sõja-meeste mälestuskirikut üldrahvaliku ja -riikliku monumendina.

**9.8.** Kaitsta tuleb rahvaste enesemääramisõigust ja kultuurilist eksistentsi. Samuti eestlasi diasporaas ja soome-ugri väikerahvaid. Kiriku ja riigi koostöös on vaja välja töötada kava eestlaste vaimulikuks teenimiseks diasporaas. See on otseseks sillaks kodumaa ja eesti rahva hajali asuvate liikmete vahel. Samas loob see uusi kontakte teiste rahvaste ja riikidega.

**9.9.** Kirik on kutsutud olema rahvusülene ja taotlema selle paiga heaolu, kus ta asub. Seetõttu on oluline kaasata kirikut muulaste sidumisel kohaliku ühiskonnaga. Tuleb ära kasutada kiriku võimalust toetada nii inimeste õigust kaitsele ja abile võõrsil kui ka integratsiooni-protsessi.

**9.10.** Kirik peab õigeks humanitaarse abi osutamist kriisiolukordades ja katastroofiipiirkondades ning on valmis selleks jõudu mööda kaasa aitama, nii annetuste kogumise kui ka kaplanite, vaimulike ja vabatahtlike osalemisega. Toetamist vajab kiriku välismisjon kui osa Eesti panusest teiste rahvaste abistamise ja arengusse.

**9.11.** Esmatähtsaks peab kirik rahvusvahelist koostööd Euroopas, Euroopa Liidu tõhusat toimimist ja kristlike põhimõtete sõnaselget väljendamist Euroopa Liidu dokumentides. Euroopa Liitu ei tohi vastu võtta riike, kus eitatakse toime pandud inimsusevastaseid kuritegusid, eiratakse inimõigusi ja piiratakse kirikute tegevust. Tihendada tuleb Euroopa riikide ja kirikute koostööd, ka EELK ja Eesti Vabariigi koos-tööd ühtse Euroopa rajamisel.

**9.12.** Kiriku rahvusvahelised kontaktid ja suhted on osa kogu riigi välissuhetest. Valitsusvälise ühendusena on kiriku ülesandeks võimalikult objektiivselt vahendada informatsiooni Eesti olukorrast, samas silmas pidades rahvuslikke huve. Tuleb kasutada valmisolekut avatud koostööks rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu. Tagasiteel Euroopasse saab kirik ühise kultuurisillana olulise tähenduse, mida on vaja toetada ja arvestada.

## **10. KIRIKU ÜLESANNE TULEVIKU JA ELAMISVÄÄRSE MAAILMA NIMEL**

**10.1.** Olukorras, kus kogu kultuur on muutumas meelelahutuslikuks, maandades sisemisi kriise ja pannes unustama inimese eksistentsiaalseid piire, on kiriku ülesanne mitmekordselt tähtis. Ilmalik-tarbijalik maailmakäsitlus püüab muuta ostetavaks iga inimest ja ideed. Hind aina langeb. Devalveerunud väärtuste maailmas ootab inimene ometi midagi suurt ja enneolematut. Õndsust ja töötatud riiki, mida varem sai lubada vaid kirik, lubab nüüd meelelahutustööstus ja poliitiline populism. Aga maailm, mis nõuab paradiisi (õnne- ja külluseühiskonda) kohe ja nüüd, kaotab reaalsustaju ja seab ohtu tulevikku.

**10.2.** Kiriku ülesanne on äratada vastutust maailma tänapäeva ja tuleviku eest. Maailm on paik, kus Jeesuse sõnul tuleb olla head majapidajad, sest see on meie kõigi ühine eluase, mis nõuab ühist teenimist. Hoolimata konfessionaalsetest erinevustest tunnetavad ja tunnistavad kristlased seda partnerluse ja kaasvastutuse ülesannet.

**10.3.** Mida aeg edasi, seda enam on kristlik kirik saanud oluliseks jõuks rahu, vastastikuse respekterimise ja armastuse õhkkonna kujundamisel maailma maade, rahvaste ja riikide vahel. Lepitusülesanne, mille Kristus oma jüngritele andis, ei tähenda leppimist kurjaga, vaid valmisolekut leppida kõigi inimestega, keda Jumal on loonud ja keda ta armastab – isegi siis, kui nad eksivad. Kirik on kutsutud lepitama ja integreerima ka ühiskonna erinevaid kihte ning poliitilisi jõude.

**10.4.** Kirik kutsub üles ustavusele ja kindlameelsusele inimväärikuse ja inimsuse põhitunnuste säilitamisel. Kirik ei arva, et kurja oleks võimalik võita kurjaga. Kurja takistamiseks tuleb küll sageli kasutada mõõka, kuid kiriku esmane ülesanne on vaimse ja füüsilise vägivalla vastu vaimse kaitse organiseerimine. Inimese suurus on selles, kui ta suudab kurja endas ja enda ümber võita heaga.

**10.5.** Inimkonna, ka Eesti ühiskonna kõrgem kutsumus ja olemise alus on Jumala austusel ja lunastuse püüdlusel põhineva tuleviku kujundamine. Soov ja valmisolek oma eksimusest ja süüst vabaneda ning austus ja tänulikkus Jumala ning ligimese vastu on kategooriad, milleta inimväärne tulevik ei ole mõeldav. Neid hoiakuid saab ellu viia juba tänane põlvkond.

**10.6.** Kirik õpetab nägema kõiksust ja inimest selles terviklikult, nähtava ja nähtamatu, ajaliku ja igavese, maise ja taevase ühtsuses. Terviklik maailm ja terviklik inimene on ka terve inimene. Tal on lootust. Jeesus ütleb: “Rahu ma jätan teile, oma rahu ma annan teile, mina ei anna nõnda nagu maailm annab, teie süda ärgu ehmu ega mingi araks!”